

TÜRKİYE'DE YAŞLI BAKIMINA İLİŞKİN SÖYLEMLER

Filiz ÇÖMEZ POLAT¹, Eda KAYA ÖRK²

Geliş: 15.09.2021 / Kabul: 17.11.2021

Öz

Bu çalışma, yaşlı bakımı deneyimi olan kişilerin yaşlı olmaya dair ürettikleri söylemlere ve bu süreçte kendilerini nasıl konumlandıklarına odaklanmaktadır. Araştırma fenomenolojik yaklaşımla yapılmış olup; elde edilen bulgular içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu çalışmada yaşlılıkla ilgili söylemlerin hangi argümanlarla beslendiğini açığa çıkarmak amacıyla toplam 6 kişi ile mülakat yapılmıştır. Bu konuşmalar içerisinden yaşlılığa ilişkin inşa edilen söylemleri etkileyen argümantatif yapılar açığa çıkarılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde yaşlı bakımına ilişkin nedensel argümanlar; kültürel, dinsel ve ekonomik olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte yaşlı bakımına ilişkin hâkim söylemin evdeki çocukları ya da kadınları sorumlu tutan normatif bir yaklaşımla ilişkili olduğu gözlenmektedir. Bu çalışma yaşlı olmaya dair söylemlerin tespit edilmesi ve yaşlı nüfusa yönelik bakım hizmetlerinin yeniden değerlendirilmesi noktasında katkı sağlayabilir.

Anahtar kelimeler: Yaşlılık, yaşlı bakımı, yaşlılık ve kültür, söylem.

DISCOURSES ON ELDERLY CARE IN TURKEY

Abstract

This study focuses on the discourses of people with elder care experience about being old and how they position themselves in this process. The research was conducted with a phenomenological approach; The findings were analyzed by content analysis method. In this study, 6 people were interviewed in order to reveal which arguments are fed by the discourses about aging. Argumentative structures that affect the discourses built on aging were revealed from these speeches. Findings showed that causal arguments were related cultural, religious and economical attributions. It is observed that the dominant discourse on elderly care is related to a normative approach that holds children or women at home accountable. This study can contribute to the determination of the discourses about being old and the re-evaluation of care services for the elderly population.

Keywords: Elderly, elderly care, old age and culture, discourse.

¹ Psikolog Dr., Gençlik ve Spor Bakanlığı, filiz.ank@gmail.com, ORCID:0000-0002-3563-0999.

² Uzm. Sosyal Çalışmacı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, eda.kaya327@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3789-9166.

Giriş

Yaşlılık genel anlamda kişinin fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında bir gerileme, sağlığın, üretkenliğin, cinsel yaşamın, ekonomik düzeyin, saygınlığın, rol ve statünün, bağımsızlığın sosyal yaşantının azalması ve kaybı gibi döneme özgü pek çok sorunun yaşandığı dönemdir (Bahar ve ark.,2009). Aynı zamanda insan yaşamına ilişkin biyolojik ve fizyolojik gerçekliği olan, insanın kaçınılmaz ‘son’a yaklaşmasının doğallığını ifade eden bir süreçtir. Bu anlamda yaşamın geri dönülmez bir kesitine işaret etmektedir. WHO (2018) bireyin yaşlı olma haline ilişkin 60 ve 75+ yaş aralığını temel almaktadır ve yaşlılık dönemini hem biyolojik hem de sosyal anlamda “yeterlilik” kaybı olarak görmektedir.

Hem dünya da hem de ülkemizde yaşanan politik değişimler, tıp ve sağlık alanındaki teknolojik gelişmeler ve bireysel farkındalıklar gibi sosyal değişimler yaşlı nüfusun hızla artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla ölüm yaşının da uzaması ile ilişkili olarak yaşlılık ve yaşlılarla ilgili yaşamsal süreçler daha görünür hale gelmeye başladı. Özellikle kentleşme olgusuyla beraber yaşlı kimselere meşru bir korunma alanı olan kalabalık/geniş aile algısı yerini çekirdek aile anlayışına bırakmıştır (Güneş, 2009). Değişen aile yapısının yanı sıra kentleşme olgusunun yarattığı bireyselleşme, küresel politik değişimler, sosyal hizmet anlayışındaki yenilikler ve bakım hizmetlerine getirilen yeni uygulamalar da yaşlılarla ilgili yapılan çalışmaların farklılaşmasına neden olmuştur. Bu değişimler yaşlı ile kurulan ilişkilere hem küresel hem de yerel ölçekte yeni bakış açıları kazandırmıştır.

Hem dünyada hem Türkiye’de hızla yaşlanan nüfus ile birlikte psikososyal değişimler ve sosyal politikalarda da değişimler yaşanmaktadır. Şöyle ki; yaşlı bakım politikaları ve yaşlılarla kurulan ilişkilerin de kültürel bağlamdan çıkıp devlet temelli uygulamalarla kurulmaya başladığı söylenebilir. Yaşlı kimselerin temel sağlık ve beslenme ihtiyaçlarından, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına kadar hem devlet destekli sosyal hizmet kurumları hem de özel ve kamuya bağlı kuruluşların çalışmaları göze çarpmaktadır. Söz konusu uygulamaların ve sosyo-politik değişimlerin yaşlıların kendilerini yaşadıkları toplumda nasıl konumlandıklarını veya yaşlı kimselerle ilgilenenlerin kendilerini nasıl konumlandıkları sorusu önem kazanmaktadır. Buradan hareketle yaşlı bakım hizmetleri ve yaşlı bakım süreçleri temel alınarak yaşlılarla kurulan ilişkilerde belirleyici olan kategorik söylemler ile bir yaşlı ile ilgilenme, bakım verme sürecinde kişinin süreci algılama şekli ve bu algılamada belirleyici olabilecek argümanların neler olduğu çalışmanın temel sorusudur.

1. Türkiye’de Yaşlılığa Bakış ve Yaşlı Bakımı

Yaşlı insanların dünya ölçeğinde ve yerel ölçekte birbirine benzer biyolojik süreçlerden geçtiği söylenebilir. Özellikle 60 yaş ve üzeri insanların biyolojik yakınmalarıyla beraber sosyal ve fiziksel desteğe duydukları ihtiyaç artmakta; daha gençken yapabildikleri aktiviteleri yapmaktan yoksun kalabilmektedirler. Belirli bir biyolojik olgunluktan sonra ise “bakıma muhtaç” dediğimiz bir süreç girmek kaçınılmaz olabilir. Sebepleri, ortaya çıkış şekli ve tezahürleri farklı da olsa herkes, bakıma muhtaç hâle gelebilmektedir. Söz gelimi bakıma muhtaçlık, bireysel anlamda bir sosyal risk türüdür ve bakıma muhtaç kişilerin psiko-sosyal durumları başta aile fertleri olmak üzere sosyal çevrelerini de ilgilendiren toplumsal bir mesele olarak açığa çıkmaktadır. Hem fiziksel hem de sosyal anlamda meydana gelen bu yoksunluğun, yaşlının kendisiyle ve diğerleriyle kurduğu ilişkiyi de “yenilemesi” söz konusu olabilir.

Türkiye’de “yaşlı bir kimse olmak” genellikle çocukları tarafından pek değer görmemek, sağlık ve sosyal ihtiyaçlar bağlamında devlete ya da kişinin çocuklarına “muhtaç” olmak demektir (Mumcu, 2013). Yaşlılıkta yaşanan bu yoksunluklar sosyal destek yoksunluğunu da beraberinde getirebilir. Bireyin ilerleyen yaşıyla beraber meydana gelen fiziksel/biyolojik sorunlar; özellikle kalabalık ailelerde yaşanan kayıplar/evlenmeler/evden ayrılmalar gibi süreçlerle duygusal bir yokluğun yaşanmasına kadar sürebilir (Bahar ve ark.,2002). Yaşlılar özellikle eşlerinin ölümü ya da çocuklarının evlenme durumları sonrasında psikolojik sorunlar yaşayabilmekte veya yalnızlık korkusu, çaresizlik, depresyon ile karşılaşabilmektedirler (Fadıllıoğlu, 1992). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaslanma Ulusal Eylem Planı’nda belirtildiği gibi yaşlıların hem psikolojik hem de fiziksel sağlıklarına odaklanmayı hedef alan programlar üretilmektedir. Söz konusu çalışmalarla psikolojik olarak da sosyal olarak da “başarılı” bir yaşlanma sürecini gerçekleştirmek ve hem küresel hem de kültürel anlamda yaşlılığa farklı bir boyut kazandırma hedeflenmektedir (Güneş, 2009). Bu hedefler doğrultusunda özellikle son yıllarda sağlıklı ve nitelikli yaşlı bakım süreci açısından resmi politika ve sosyal devlet uygulamalarının arttırıldığını görebiliriz. Yaşlı bakım hizmeti yapan meslek elemanı yetiştirme programları, sosyal hizmet uygulamaları çerçevesinde gerçekleştirilen huzurevi ve geriatri projeleri, özel ve devlet hastaneleri tarafından verilen evde bakım hizmetleri, yaşlılık maaşları, gönüllü veya kamu kuruluşlarına bağlı kişilerce gerçekleştirilen beslenme ve rehabilitasyon içerikli çalışmalar yapılmaktadır (Altan ve Şişman, 2003).

Resmi kanallar yoluyla veya politik zeminde gerçekleştirilen bu çalışmalar, yaşlılık ve yaşlı ile olan ilişkide toplumsal değişimleri verebilir. Genellikle aile içinde yaşlı ve hasta bakımının “uygun” görüldüğü ve yaşamsal alışkanlıkların bu görüşle

şekillendiği toplumsal yaşamda, yaşlı bakım işlerinin daha organize ve sistemli olması, sosyal devlet mantığı içinde aileden farklı kurum/kuruluşlara kayması yaşlıya olan bakış açılarındaki değişimleri de beraberinde getirebilir. Toplumun yaşlı insana bakışı ve de yaşlı kimselerin de hem aile içinde hem de toplumsal alanda kendilerini konumlandırma süreçleri değişebilir/değişmektedir. Yapılan pek çok kültürler arası çalışma; aile fertleri tarafından yıllardır önemsenen yaşlı insanların kentleşme ile beraber bir yük olarak algılanma süreçlerine ve bu durumun da insanların yeni hizmet yolları aramaları ile yaşlılara hizmet veren kurumların gittikçe önemsenen varlığına işaret etmektedir.(Güneş, 2009).

Dünya genelinde hızla yaşlanan nüfus sosyo-ekonomik yapılanmalardan yerel yaşamı etkileyen sosyal ve politik yapılanmaları etkileyecek konuma ilerlemektedir. Yaşlılar ve yaşlılarla kurulan iletişim süreçleri hem makro hem de mikro ölçekte toplumsal işleyişi değiştirebilecek dönüşümlere işaret edebilir. Şöyle ki; Türkiye gibi daha geleneksel ve aile merkezli normların işlediği ülkelerde, yaşlı bakımının ev ortamından devlet ve gönüllü kurumsal ortamlara kaydığı söylenebilir. Özellikle son yollarda geliştirilen yaşlı bakım politikaları, koruyucu rehabilitasyon hizmetleri ve koruma-destek yönelimli hizmetler yaşlı bakımının seyrini değiştirmektedir. Dünyada ve Türkiye’de de yaşlı kesimde yaygınca görülen hafıza/bellek kayıplarına bağlı olarak gelişen Alzheimer ve zihinsel problemlere yönelik resmi ve sosyal hizmetler bağlamında rehabilitasyon çalışmaları da göze çarpmaktadır (Mumcu, 2013). Kuşkusuz bu değişimler ve gelişmeler, yaşlıya olan bakışı ve yaşlıyı kendisini toplumun ya da ailenin neresinde konumlandığına dair algıları da etkilemektedir. Bahar ve ark.’a(2009) göre kentleşme ile beraber çekirdek aileye dönüşüm, konutların küçülmesi, kuşaklar arası iletişim bozuklukları ve yaşlı sağlığının bozulması gibi nedenlerden dolayı evde bakım süreci tercih edilemeyen bir durum olarak görülmektedir. Dolayısıyla hızla endüstriyelleşen dinamikler sürecinde kendine ve diğer’ine olan bakım algısı önemli görünmektedir. Foucault’nun (1997) işaret ettiği üzere; *care of self* kavramındaki etik bireyin sosyal ve psikolojik yaşam pratikleri çerçevesinde yetersizlik ve tahakküm duygularından kurtulma amacıyla, belirgin aidiyetler ve hassasiyetler içeren kimlik oluşturma süreçleri, bireyin kendine olan “bakımı” ve diğerleriyle bu bakımı sağlama süreci ile kendisini merkeze almadan diğerine duyulan sorumluluk algısına denk gelmektedir. (Hanna, 2013). Şöyle ki, yaşam içerisinde dezavantajlı gruplar dediğimiz gruplarla olan dayanışma pratikleri, sosyal sorumluluk projeleri, sosyal hizmet çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalar, diğerlerinin kaygı ya da ihtiyaçlarını gözeterik gösterilen öznel duruşlar ve davranışsal tepkiler bu ilişkisellik üzerinden kurulmaktadır. İlerleyen yaş ve biyolojik “eksiklikleri” gereği başkasının sosyal ve fiziksel desteğine ihtiyaç duyma noktasında yaşlı kimselerle kurulan ilişki bakan kişinin öznel duruş ve

tepkilerini de içermektedir. Bu durum tam da Foucault'nun öznellik ile ilişkilenen ve *care of the self* kavramında temellenen etik konusuna vurgu yapmaktadır. Bakım ilişkileri bağlamında etik kavramı ise daha çok sorumluluk algısına işaret etmektedir. Hasta ya da yaşlı kimseyle ilgilenmenin yeterlilik açısından denetimi, ilgilenen kişinin toplumsal norm ve ahlaki duruşu, bakım vermenin duygusal ve sosyo-kültürel dinamikleri bakım ve etik ilişkisinde temel faktörlerdir (Evans ve Thomas, 2009). Türkiye'de de yaşlı bakımı ve yaşlıya olan bakış açısı hem etik hem de sosyal hizmetler (sosyal politikalar çerçevesinde) düzeyinde ilişkileri belirleyici olabilir. Bu faktörlerin yanı sıra yaşlı bakımı alanında tecrübesi olan kişilerin yöneldiği sosyal ve politik normlar ile içinde doğdukları kültürel yapının bakım sürecinde veya yaşlıya olan bakış açısındaki etkisi de irdelenmeye değer bir konudur. Yaşlılarla ilişkide- özellikle yaşlı insana bakım/ilgilenme noktasında- hangi söylemlerin etkili olduğu ya da bu söylemlerin hangi argümanlar tarafından beslendiği konusu çalışmanın temel sorusu olmakla beraber; bu argümanların yaşlı ile kurulan ilişkide özneyi (hem bakan kişi hem de yaşlı kişi açısından) nasıl bir yerde konumlandığı da önemli görünmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden olan fenomenolojik yaklaşım kullanılarak yapılmıştır. Fenomenolojik yaklaşım çok boyutlu düşünmeyi, anlamlandırmayı gerektirmekte; incelenen kavram ya da deneyim analiz birimi olarak görülmektedir (Tekindal ve Uğuz Arşu, 2020). Tek bir kişinin yüzlerce veya binlerce kavram üretebileceği düşünüldüğünde, zengin veri kümeleri oluşturmak için büyük örneklerle ihtiyaç duyulmayabilmekte; ihtiyaç duyulan kişi sayısı ve görüşme sayısı çalışmanın amacına uygun olarak belirlenmektedir (Starks & Trinidad, 2007). Nitel araştırmalarda veriler genellikle görüşmeler ya da metinler aracılığıyla toplanmaktadır. Fenomenolojik yaklaşımda önemli olan kavrama yönelik duygu, düşünce, deneyimin derinlemesine elde edilmesini sağlamaktır. Bu çalışmada da yaşlı olmaya dair anlamlar ve tekrarlanan kavramlar üzerinden gidilmiştir. Araştırmadan edilen veriler tekrarlan belli kavramlardan argümantatif kategoriler oluşturularak yorumlanmıştır. Ayrıca katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Bu çalışmada yaşlılıkla ilişkili söylemlerin hangi argümanlarla beslendiğini açığa çıkarmak için yaş aralığı 21-58 olan, birbirinden farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip, 4 kadın 2 erkek toplam 6 kişi ile mülakat yapılmıştır. Kişilerin hepsinin geçmişte ya da mevcut zaman diliminde yaşlı bakımı konusunda yaşanmışlık hikâyelerinin olması en belirgin ortak yönlerini oluşturmaktadır. Daha öncesinde hazırlanan yarı yapılandırılmış soruların yaşlı bakımı üzerinde çalışmalar yapan 3 akademisyenin ortak incelemesi sonucunda son hali verilmiştir. Gerçekleştirilen mülakat çalışmasında; konuşmaların içeriğinden

spesifik ve kategorik anlamlar bulunmuştur. Mülakat esnasında “*hükümetin yaşlılarla ilgili verdiği hizmetleri nasıl buluyorsunuz?*” ile “*yaşlılara ev ortamında mı yoksa huzurevi ya da bakım yerlerinde mi bakılmalı?*” gibi soruları sorulmuştur ve neden bakım sürecinde bu mekanı tercih ettiklerine ilişkin gerekçeler üzerinde durulmuştur. Sürece herhangi bir yönlendirme yapılmaksızın konuşmalar kaydedilmiştir. Bu konuşmalar içerisinden yaşlılığa ilişkin inşa edilen söylemleri etkileyen argümantatif yapılara odaklanılmıştır. Kişilere ilişkin bazı sosyo-demografik bilgiler Tablo 1. de verilmektedir.

Tablo 1.Kişilere İlişkin Sosyo-demografik Bilgiler

Konuşmadaki Kişiler	Yaş	Cinsiyet	Medeni hal	Yaşlılığın yakınlık derecesi	İdeal Bakım mekânı	Ekonomik düzey
A.K.	42	Erkek	Evli	Kendi annesi	Ev	Asgari ücret
C.Y.	49	Kadın	Evli	Kendi annesi	Ev	Ev hanımı
Z.P.	48	Kadın	Evli	Eşinin babası	Ev	Devlet memuru
A.Ç.	58	Kadın	Evli	Kendi annesi	Ev	Ev hanımı
N.V.	38	Kadın	Evli	Kendi babası	Sosyal kurumlar	Asgari ücret
S.T.	21	Erkek	Bekâr	Dedesini	Ev&sosyal kurumlar	Öğrenci

Bulgular ve Tartışma

Konuşmalarda yaşlılığa ilişkin söylemleri etkileyen argümantatif yapılara odaklanılmıştır. Yaşlı bakım sürecinin ev ortamında mı yoksa kurumlar vasıtasıyla mı yapılması gerektiğine dair elde edilen veriler, yaşlılığa ilişkin inşa edilen söylemler konusunda bu çalışmanın nedensel argümanları olarak kabul edilmiştir. Yapılan analizler sonucu söz konusu argümantatif yapılar kültürel, dinsel ve ekonomik olarak kategorize edilmiştir. Kültürel yapılar yaşlı bakımına ilişkin normatif söylem ve temelleri; dinsel yapılar yaşlı bakımında dinin çoğunlukla İslamiyet’in ne söylediği üzerine kurulan inançları; ekonomik yapılar ise kişinin ekonomik gelirinin yaşlı bakımına olan etkisi üzerine kurulan düşünceleri içermektedir. Konuşmalar esnasında yaşlılıkla ilgili sorular sorular çerçevesinde

öznel fikirlerini ve zaman zaman duygularını ifade eden söz konusu 6 kişiden evli olanların çoğunlukla duygu odaklı sözcükler kullandığı dikkati çekmektedir. Kadınların sayıca fazla olduğu ortamda yaşlıların bakımının evde yapılması gerekliliğine vurgu yapılsa bile, bu durumun daha çok kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında açıklandığı gözlenmiştir. Alıntı; Z.P. (48):

“..bizde yaşlılara bakmak çocuklarının görevidir..e tabi kadınlar olarak daha fazla ilgilenmek durumunda kalıyoruz, sonuçta annendir ya da babandır kıyamazsın..çocukları sırayla bakımını üstlenirler..yani daha çok evlilere giderler ki, evde gelin ya da kızı varsa bakımı kolay olsun diye..”

Bu konuşma kesitinde de görüldüğü üzere; kadın olmak ve yaşlıya bakma yükümlülüğü” arasındaki “doğal” ilişki normatif inançlar ve toplumsal cinsiyet temelli anlatılmıştır. Geleneksel bakış açısına sahip toplumlarda yaşlı bakımının daha çok evdeki bekâr kadınlar yâda gelinler tarafından yapıldığına ilişkin genel görüş mevcuttur ve toplumsal cinsiyet rollerine atıf yapan bu durum kültürel normlarla desteklenmektedir (Evansand Thomas, 2009; Mumcu, 2013). Dolayısıyla kişinin yaşlılara bakım sürecinde inşa ettiği söylem kültürel alt yapılardan beslenen, duygusal ve vicdani olarak da bir sorumluluk yükleyen, toplumsal cinsiyet temelli bir söyleme işaret etmektedir

Kadınların toplumsallaşma sürecinde annelik, çocuklarını ve eşini kalkındırma, aileyi ayakta tutabilme “özelliği” toplumsal düzeyde nasıl konumlandırıldıklarına işaret etmektedir. Bu konum geniş aile perspektifinden tekrar okunduğunda; geniş ailenin bir üyesi olan büyükanne ve büyükbaba konumunda olan yaşlı kimselerin bakımı da “doğal” olarak anneye/evdeki kadına yüklenmektedir. Bu bakım süreci ve kadını yaşlıya da bakmakla yükümlü algı toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretebilmektedir. Bu görüşle beraber Acar-Savran (2009) da kadınların eşleri için harcadıkları bakım emeğinin, bu işleri kendisi de yapabilecek durumda olan bir insana verilmiş hizmetler olduğunu; gerçekten bakım adını hak edecek emeğin ise, bunu kendisi yapamayacak olan çocuk, hasta ve yaşlılar için harcanan emek olarak somutlaştırılabileceğini ve böyle yapıldığında da bakımın “toplumsal olarak gerekli”, “hiçbir zaman ortadan kalkmayacak” ve “insanlar için anlamlı ve doyurucu” olabilecek faaliyetleri kapsadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kadınların yaşlı bakımı süresince verdikleri emek, toplumsal hayatın bir lokomotifini olarak aile ve akraba ilişkilerinden beslenen kültürel mekanizmaları da kapsayan süreci işaret etmektedir.

Örneğin A.Ç. (58) adlı kişi:

“...sonuçta 80 yaşında kadın ..onca çocuğu var yük olmak istemiyor ama kendine de yetemiyor işte. Biz (kızları) olmasak hastaneye, tuvalete bile gidemez ..sonuçta annedir, ilgilenmek gerek, yaşlıdır..annedir...aile olmak böyle bir şey bir de...”

Bu alıntıda da görüldüğü üzere, yaşlılara bakış açısı aile kurumu ve aileye ilişkin duygusal dinamikler üzerine kurulmaktadır. Aile olmanın “gerekliliklerinden” biri de yaşlı ve hasta olana destek ve bakımı kapsamakta; bu görev ailenin devamlılığını da sağlayan kültürel normları da meşrulaştırmaktadır. Bu anlamda yaşlılarla olan bakım ilişkisinde ailenin korunmasına işaret eden ve yine kültürel bir “gereklilikle” vurgulanan dinamikler göze çarpmaktadır. Aynı zamanda bir yaşlının bakımında güvenebileceği ilk kişilerin “kendi kızları” olduğu ve bu güven ilişkisine dayanarak yaşlı ile olan ilişkide yeniden toplumsal cinsiyete vurgu yapıldığı da söylenebilir.

Kadınların yaşlılar ile ilgili söylemlerinin vicdani ve duygusal temelde inşa edildikleri de göze çarpmaktadır. Bakım sürecinde yaşlı kimsenin kendi işlerini bağımsız yapamayacak düzeydeki “eksikliği”, yaşamının sonuna yaklaşmış olması gerçeği ve de anne/baba olarak verdiklerini alma konusunda “iyi bakılmayı hak ettiği”, bakılmaması durumunda ise vicdani bir yükü karşı karşıya kalılabileceği fikrinden hareketle; kadınların yaşlı bakımına ilişkin söylemleri kültürel dinamiklerle inşa edilmenin yanı sıra bireysel duygularla da beslenmektedir. Söz konusu durum kadın olma ve bakım verme arasındaki ilişkiyi yeniden üreten bir döngüye işaret etmektedir.

Yaşlılara ilişkin bakış açısının geleneksel bir ortamda şekillendiği toplumlarda kültürel faktörlerin yanı sıra dini bir takım söylemlerin de etkili olabileceği düşünülmektedir. Konuşma esnasında yaşlı bakım konusunda verilen dini referans; yaşlıya bakmanın ve iyi bakım vermenin dini yükümlülük olduğu gerekçesiyle yapılmıştır. Ülkemizde son yıllarda yaşlılıkla ilgili geliştirilen huzurevleri/bakımevleri projelerinin diyanet başkanlığı ile paralel çalışmalar yürütmesi yaşlı bakımı ve dini inanç arasındaki ilişkinin yerel zemindeki yansımalarına örnek teşkil etmektedir. Söz konusu projelerin sosyal medya ve sosyal politikalar yoluyla kamuoyuna duyurulması, yaşamını İslami inançlara göre düzenleyen büyük çoğunluğun yaşlı bakımı konusundaki düşüncelerini meşrulaştırabilir ya da pekiştirebilir.

Örneğin A.K. (42) adlı kişi kendi annesiyle ilgilendiği süreci anlatırken dini referansları şu şekilde kullanmıştır:

“..annemle ilgilendiğimiz dönemde hem zorlandık tabi hem üzüldük çok..yazıktır bi kere, dinimiz de “acıyın” diyor zaten, peygamber efendimiz de (s.a.v.) öyle.. tam

bilemiyorum ama günahdır belki de. kimsesiz gibi oluyorlar, yazık günah deyip ilgilenmek lazım..”

Bu alıntıda dini referanslar ve bakım verme arasındaki ilişki yerele özgü gibi görünse de, yaşlılık ve bakıma muhtaç yaşlılarla ilgili birçok uluslararası proje/uygulama dini referansları da göz önün de tutarak gerçekleştirilmektedir. Katolik ve Protestan kiliseleri ile bazı Musevilerin yaşlı bakımı sürecinde din adamlarını görevlendirdikleri bilinmekle beraber; Türkiye’de de son yıllarda sosyal ilahiyatçılar, din adamları, din eğitimi almış uzman aile bakıcılarının yaşlılığa ilişkin bakış açısını değiştirebilecek uygulamalarla gündeme geldiği söylenebilir (Seyyar, 1999). Bu süreç yaşlılara bakımın hem ev ortamında hem de sosyal kurumların projeleriyle paralel bir şekilde yürütülebileceğini göstermektedir.

Geleneksel toplumlarda yaşlı bakımının daha çok kadınlar üzerinden ve ev ortamında yapıldığı gözlemi ile birlikte; sosyal kurumların ve devletin de ekonomik ya da genel bakım ihtiyaçları doğrultusunda uygulamalarda bulunması talebi de belirgin olmaya başlamıştır. Şöyle ki; devletin malulen emekli olmuş ya da kendini idame ettiremeyecek kadar bakıma muhtaç yaşlılar için aylık yaptığı ödemeler, bakan kişinin de hane içi ekonomik katkı aracı olarak görülebilmektedir. Ya da birden fazla çocuğa sahip, bakıma muhtaç olan bir yaşlının devletten aldığı maaş, tüm bakımını yapan kızı/oğlu tarafından kullanılabilir ya da harcanabilir “meşru” bir ödeme olarak görülebilmektedir. Dolayısıyla yaşlı bakımına ilişkin geleneksel bakış açısı yerini “karşılıklılık” ilkesi bağlamında daha ekonomik bir temele bırakabilmektedir.

Örneğin S.T (21) ev içinde dedesine bakmakla yükümlü bir anne/babanın çocuğu olarak bakım verme yükümlülüğünü devlette görmekte ve devletin yaşlıya ödediği paranın bakan kişinin ailesine de katkı sağlaması gerektiğine inanmaktadır:

“..sonuçta devlet yaşlıya verecek ki bakan aile de rahatlasın..biz de öyle mesela , tamam annem/babam bakıyor dedeme ama devletten gelen bakım maaşı olmasa zor.. bir nevi sosyal devlet olma gerekliliği...”

Bu alıntıda kişilerin yaşlı yakınlarına bakım verme yükümlülüklerine ilişkin meşruiyet devletin sağladığı bakım ücreti ile desteklenmektedir. Sosyal devletin varlığı yaşlı bakımını sağlayan aile üyelerine yönelik maddi destek ilişkilendirilmektedir.

Sonuç

Türkiye’de yaşlılara ilişkin bakış açısı kültürel boyutta ilerlemekle beraber; devletin görevi kapsamında olduğunu düşünenler ile bireysel “mecburiyetlerle” ekonomik olduğunu düşünenleri kapsamaktadır. Türkiye nüfus yapılanması gereği

yaşlı kesimin fazla olduğu bir ülke olduğundan yaşlı bakım hizmetleri kapsamında farklı adımların atılması gerektiği gerçeği ile karşı karşıyadır (Gürer ve ark. 2019). Dolayısıyla kültürel dokunun ağırlıklı olarak “evde bakım” hizmetlerine yönelik söylemleri görünür olmakla beraber; yaşlılara kurumsal destek, evde bakım hizmetleri, yaşlı dayanışma birimleri, yaşlı bakımında yakınlarına destek birimleri gibi resmi pratiklerin uygulanabilirliği de sosyal hizmet bağlamında yeni söylemlerin üretilmesinde etkili olabilir.

Kaynakça

- ACAR-SAVRAN, G. (2009). *Beden Emek Tarihi*, İstanbul: Kanat Kitap
- ALTAN, Ö. & Şişman, Y. (2003). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Kamu-İş, 7(2).
- AYDIN, E. (2002). Yaşlı Hastalara Yaklaşımın Etik Boyutu. (Ed. Gökçe-Kutsal Y.) Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 44-48, Ankara.
- BAHAR, G.,BAHAR, A., Savaş, H. (2009). Yaşlılık ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetler.*Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4 (12).
- BÜTÜN, M. (2010). Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden çocuk bakım Hizmetleri: farklı ülke uygulamaları. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- EVANS, R.& THOMAS, F. (2009). Emotionalinteractionsand an ethics of Care: caringrelations in familiesaffectedby HIV and AIDS.*Emotional, Space &Society*. 2 (2009), 111-119.
- FADILLIOĞLU, C. (1992). Yaşlılığa genel bakış. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 8 (2), 55-61.
- FOUCAULT, M. (1997). Theethics of theconcernfor self as a practice of freedom. In P.Rabinow (ed.). *Ethics, Subjectivityandtruth. Essentialworks of Foucault*, vol. 1 (pp. 281-301). New York: New Press.
- GÜNEŞ, H. (2009). Küresel ve kültürel anlamda yaşlılığa bakış. (*online erişim tarihi: 20.12.2009*). <http://www.siviltoplumakademisi.org>.

- GÜNER, A., ÇIRPAN, F., ÖZLEN, N. (2019). Yaşlı bakım hizmetleri. *Journal of Health Services and Education*. 3(1), 1-6.
- HANNA P. (2013). Reconceptualizing subjectivity in critical social psychology: turning to Foucault. *Theory & Psychology*. 23(5), 657-674.
- MUMCU, S. (2013). Toplumun yaşlılara bakışıcısı. (online erişim tarihi: 11.10.2018) <http://www.SosyalYardimlar.net/toplum-yasli-bakisacisi/12/>.
- SEYYAR, A. (1999). Sosyal bakım hizmetleri ve kalite. *Standart Dergisi*, (38) (451).
- STARKS, H., & TRINIDAD, S. B. (2007). Choose your method: A comparison of phenomenology, discourse analysis and Grounded Theory. *Qualitative Health Research*, 17(10), 1372-1380. <https://doi.org/10.1177/1049732307307031>.
- TEKİNDAL, M. & UĞUZ ARŞU, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir deneme. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 153-182.
- WHO. (2018, Şubat 5). Ageing and Health. (online erişim tarihi: 11.10. 2019) <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>.

